

waarde te schatten; hij vond ze zelfs „heel geestig“. Dat weerhield hem er niet van om, vier kolommen lang, opnieuw te proberen zijn tegenspeelster schaakmat te zetten. Deze liet het verder afweten. De discussie was gesloten.

Zo hielden ruim een eeuw geleden jongelui elkaar bezig. Ze schreven om de tijd te verdrijven, niet vermoedende dat hun „litterarische“ producten op hun beurt de tijd zo lang zouden trotseren. Wie nu de lust opbrengt om de 84 volgeschreven vellen door te lezen, kan nauwelijks geloven dat hier de jeugd aan het woord is. Maar juist dat is er het curieuze en amusante van.

J. G. Riphaagen

Noten

- (1) De tussen haakjes geplaatste getallen geven de nummers van de afleveringen aan.
- (2) Kardoes (- papier) = een grove papiersoort.

Geraadpleegde literatuur

- Levensschets van Jhr. mr. Frans Alexander Lodewijk

ridder van Rappard. Utrechtsch Jaarboekje 1890, p. 275.

- G. H. Marius, Anthon Gerard Alexander ridder van Rappard, 1858-1892. Onze Kunst, deel 23, jrg. 12, jan.-juni 1913.

- J. de Meester, Anthon van Rappard. De Gids, jrg. 95, 1931.

(Rede uitgesproken op 16 mei 1931 bij de opening van de tentoonstelling van werken van Anthon van Rappard in het gebouw van de vereniging „Voor de Kunst“, Nobelstraat 12, Utrecht).

- J. W. Brouwer, J. L. Siesling en J. Vis, Anthon van Rappard, companion and correspondent of Vincent van Gogh, his life and all his works. Amsterdam/Maarssen 1974.

- H. Schopping en L. Smit, Arbeiders op steenfabriek Ruimzicht van Anthon G. A. van Rappard. Utrecht 1980.

(Deze publikatie is de vijfde in een reeks uitgegeven n.a.v. zes tentoonstellingen in het Centraal Museum te Utrecht, gepresenteerd onder de verzameltitel „Een schilderij centraal“).

DE HISTORISCHE CATALOGUS VAN HET MUSEUM DER STAD UTRECHT 1928; 1928-1960; 1960-1980

In 1928 verscheen de „Catalogus van het Historisch Museum der stad Utrecht“. Dit 734 pagina's tellende boekwerk is niet alleen een uitstekend overzicht van alle, op de geschiedenis van Utrecht betrekking hebbende voorwerpen die toen in het bezit waren van het Centraal Museum. Deze catalogus is ook, door zijn opzet en indeling, een historisch document, dat ons iets kan vertellen over de geschiedenis van het Centraal Museum.

De grondlegger van het museum was Jhr. Mr. H. M. A. J. van Asch van Wyck, burgemeester van Utrecht van 1827 tot 1839. Hij was de eerste die zich interesseerde voor de wanordelijke verzameling schilderijen, tekeningen en andere voorwerpen, die in de loop van de tijd op de bovenverdieping van het stadhuis was terecht gekomen. Hij zorgde ervoor dat de collectie met meer zorg werd behandeld en spande zich in om de verzameling met aanvullingen te verrijken. Hij ging hierbij niet lukraak te werk maar stelde voorop dat al het verzamelde betrekking moest hebben op de geschiedenis en kunst van de stad. Hiermee was Van Asch van Wyck zijn tijdgenoten vooruit, want over het algemeen werd er in de 19de eeuw weinig systematisch nagedacht over het aanleggen van een stedelijke historische collectie.

Zijn werkzaamheden leidden ertoe dat in 1838 het museum, dat op de bovenverdieping van het stadhuis was ingericht, werd geopend voor publiek. Ten be-

hoeve van de bezoekers van het museum was er een catalogus uitgegeven onder de titel „Verzameling van Oud Beeldwerk en andere Oudheden, Teekeningen en Schilderijen, meestal tot de Stad Utrecht betrekking hebbende, behoorende tot het Archief derzelve Stad“. Bij een bezoek aan het museum was men verplicht de catalogus, die 25 cent kostte, te kopen. Maar vrouwen waren hiervan vrijgesteld!

Zoals dit ook elders in ons land het geval was, maakte het museum deel uit van het gemeentelijke archief. Men zou kunnen zeggen dat het het driedimensionale gedeelte ervan vormde. De zorg voor de collectie was dan ook aanvankelijk aan de 1ste commies ter secretarie en later (vanaf 1862) aan de archivaris toevertrouwd. Doordat het beheer van het archief echter steeds meer eisen stelde, kwam hiervan weinig terecht en verkeerde de collectie na een aantal jaren, waarin zij zich bovendien gestaag uitbreidde, in grote wanorde.

Met de aanstelling in 1874 van Mr. S. Muller Fz. als archivaris kwam hierin verandering. Met grote voortvarendheid pakte hij de problemen aan. Hij liet het museum opknappen, richtte het opnieuw in, en zocht energiek naar mogelijke aanwinsten. Vooral zijn inspanningen om meer over de voorwerpen te weten te komen, zijn van groot belang geweest. Voor het eerst werd een aanzet gegeven tot een wetenschappelijk verantwoorde beschrijving van de collectie.

*W. C. Schuylenburg,
gemeente-archivaris
van Utrecht
1919-1940.
Foto: E. Miedema
(1940). G.A.U.
Iconogr. Atlas.*

Hoewel hij hierin slechts gedeeltelijk slaagde, zijn veel van zijn historische en archivalische gegevens nog in de catalogus van 1928 terug te vinden. Zeker ook hangt deze prestatie samen met het feit dat hij zich als archivaris diepgaand met dergelijke problemen had beziggehouden. Hij was één van de auteurs van de „Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven” (1898), een publicatie die ook in het buitenland van groot belang is geweest.

Van zijn hand is ook de eerste waardevolle catalogus van het museum, die hij in 1878 onder de titel „Catalogus van het Museum van Oudheden” publiceerde. Hoewel Muller uitging van een historische indeling,

spreekt uit de catalogus een zekere ambivalentie. In zijn Inleiding maakt Muller ons daar zelf op attent: „Men zal opmerken dat de voorwerpen noch zuiver volgens den stof, waaruit zij vervaardigd en de wijze waarop zij bewerkt zijn, gerangschikt zijn - zoals dat in een Museum van kunstindustrie zou behooren - noch geheel volgens hunne bestemming en herkomst, zoals in de meeste historische musea geschiedt” (1). Hij voerde aan dat de collectie volstrekt onvoldoende was om een enigszins volledig beeld te kunnen geven van de ontwikkeling van de Utrechtse kunst. De collectie was vooral van belang vanuit historisch oogpunt. Er waren echter voorwerpen die afzonderlijk

geen historische waarde hadden, maar alleen samen een overzicht gaven van een bepaalde nijverheid. Voor die gevallen had hij dus aparte rubrieken moeten vormen, zoals bv. „Schoorstenen en muurtegels“ en „Aardewerk“.

Ook bij de voorbereiding van de tweede editie van de catalogus, in 1904, kon Muller het probleem dat de rubrieken ongelijksortig waren, niet oplossen. Hij schreef: „Het is niet gemakkelijk, deze zoogenaamde musea van oudheden logisch in te delen. De beste zijn afkomstig uit den tijd, toen men uit was op het verzamelen van „rariteiten“, voorwerpen, merkwaardig door hunne oudheid of door hunne herkomst uit verre landen. Deze rariteiten-kabinetten zijn reeds lang uit de mode en zeker wel voor goed; maar, hoe ook gezuiverd, onze musea blijven hun oorsprong verraden“ (2). De aard van de collectie bracht met zich mee dat bij een enkelvoudige benadering veel voorwerpen niet in te delen waren en zo uit de catalogus zouden verdwijnen, terwijl toch aan het criterium dat zij te maken moesten hebben met de geschiedenis en de kunst van de stad, was voldaan.

Ondanks het feit dat Muller zich bewust was dat de verzameling vooral van historisch belang was, ging hij bij deze tweede uitgave niet meer uit van een historische indeling maar verkoos hij kunst en kunstgeschiedenis als grondslagen. Het resultaat was dat de nieuwe catalogus veel onoverzichtelijker werd dan die van 1878. En Muller was de eerste die dit inzag. In de Inleiding erkende hij dat de nieuwe catalogus nog tweeslachtiger was dan de vorige (3). Een reden om niettemin deze nieuwe indeling te kiezen lag in de geest van zijn tijd. De ontwikkeling van de kunstgeschiedenis leidde ertoe dat velen een kunsthistorische opzet van een museum verkozen boven een museum dat zich vooral richtte op de illustratie van de geschiedenis. Zelf schreef Muller dat hij zich had laten overhalen door een uitspraak van de toenmalige directeur van het Nederlandsch Museum, dat vanaf 1885 de afdeling Nederlandse geschiedenis van het Rijksmuseum vormde. Deze had hem naar aanleiding van de catalogus van 1878 het verwijt gemaakt dat, terwijl het Utrechtse museum de rijkste verzameling van Noordnederlandse beeldhouwwerken bezat, die niet tot haar recht kwam doordat zij niet als aparte afdeling in de catalogus was opgenomen (4).

Omdat niet alle voorwerpen kunsthistorisch ingedeeld konden worden, werd een aparte afdeling gereserveerd onder de titel „Zeden en gewoonten“. Bovendien waren veel voorwerpen zowel vanuit artistiek als historisch oogpunt van belang, zodat Muller besloot deze tweemaal te vermelden. Omdat het echter te vaak bleek voor te komen hield hij er weer mee op. Het zou de overzichtelijkheid van de catalogus allerminst ten goede gekomen zijn.

Tenslotte werd de uitwendige geschiedenis van Utrecht apart in drie rubrieken ondergebracht: „Penningen“, „Historische voorwerpen“ en „Afbeeldingen van Utrecht en Utrechtenaars“.

Behalve zijn werk aan de catalogus had Muller tevens

een plan voorbereid om een centraal museum te stichten. Hoewel het Aartsbisschoppelijk Museum en het Museum Kunstliefde al in 1901 hun medewerking aan een dergelijke centralisatie hadden toegezegd, werd pas in 1916 door de Gemeenteraad besloten het voormalige St. Agnietenklooster voor dit doel in te richten.

Toen op 1 augustus 1921 het Centraal Museum werd geopend was Mr. Muller reeds afgetreden als archivaris en opgevolgd door de historicus Dr. W. C. Schuylenburg, die tevens de titel Directeur van het Centraal Museum kreeg. Aangezien Schuylenburg als archivaris vooral belast was met het beheer van het archief, werd in 1921 de kunsthistorica Jkvr. De Jonge als conservatrice van het museum benoemd.

Door de samenwerking tussen de directeur en de conservatrice kon in 1928 een historische catalogus verschijnen die tot op de dag van vandaag van grote waarde is. Als kunsthistorica was Jkvr. De Jonge in staat voorwerpen veel beter en uitvoeriger te beschrijven dan in het verleden het geval was geweest. Dat maakte de catalogus voor studiedoeleinden veel bruikbaar. Schuylenburgs verdienste was dat hij de catalogus zo indeelde dat alle voorwerpen die te maken hadden met de geschiedenis van de stad en haar instellingen en gebouwen, op overzichtelijke wijze konden worden ingepast.

Doordat het museum in een groter verband was opgenomen, konden al die voorwerpen die geen betrekking op Utrecht hadden uit het museum verdwijnen en in een andere afdeling van het Centraal Museum worden geplaatst. Zo verdwenen bv. de meubel- en kostuumverzameling naar de afdeling kunstnijverheid. Hiermee kwam een einde aan het bestaan van het Museum van Oudheden en werd het Historisch Museum van de stad Utrecht geboren. De titel van de catalogus luidt dan ook „Catalogus van het Historisch Museum der stad Utrecht“.

Dat Schuylenburg zeker voor die tijd een bijzondere prestatie heeft geleverd, blijkt wel uit het feit dat de catalogus zelfs in het buitenland werd geprezen. Maar ook nu nog is hij van grote waarde.

Na 1928 hield men de catalogus bij door historisch relevante aanwinsten, in twee speciaal voor dat doel met tussengevoegde lege bladzijden gebonden delen, bij te schrijven. Deze methode is tot 1960 volgehouden waarna men met het bijhouden van de historische catalogus helaas geheel gestopt is. Mijn taak was het deze achterstand in te lopen en in een kaartstelsel te verwerken. Dit werk heb ik kort geleden kunnen afsluiten en ik heb daarbij enorm veel baat gehad bij het systeem van Schuylenburg. De nieuwe historische catalogus 1960-1980 is geheel ingedeeld volgens zijn systeem. Wel moest er hier en daar een rubriek bijkomen, maar aan de hoofdindeling is niets veranderd.

Het is de bedoeling dat ook de bovengenoemde bijgeschreven catalogus (1928-1960), die in deze vorm vrij onoverzichtelijk is, verwerkt wordt in een kaartstelsel zodat er goede plaats-, naam- en zakenregis-

ters op kunnen komen, zoals deze ook in de catalogus van 1928 te vinden zijn.

Voorlopig zal de historische catalogus 1928-1980 voor het publiek nog ontoegankelijk blijven, aangezien hij als kaartstelsel uitsluitend geschikt is voor intern gebruik. Maar op den duur wil men samen met het Gemeente-archief tot een systeem komen waardoor de catalogus ook door het publiek te raadplegen zal zijn. Behalve dat de historische catalogus van het Centraal Museum een belangrijke aanvulling betekent op de catalogi van de topografische en historische atlas van het Gemeente-archief, is deze dienst ook veel beter ingericht voor een dergelijke dienstverlening. Het is een goede zaak dat het Centraal Museum waarde hecht aan een goede, volledige en gemakkelijk toegankelijke historische catalogus. Juist nu het

museum zozeer een kunstmuseum is geworden, is het van groot belang dat een traditie die met zoveel moeite en zorg is opgebouwd, die van Historisch Museum, wordt voortgezet.

Een goede historische catalogus kan hiertoe een belangrijke bijdrage leveren!

M. H. ter Schegget

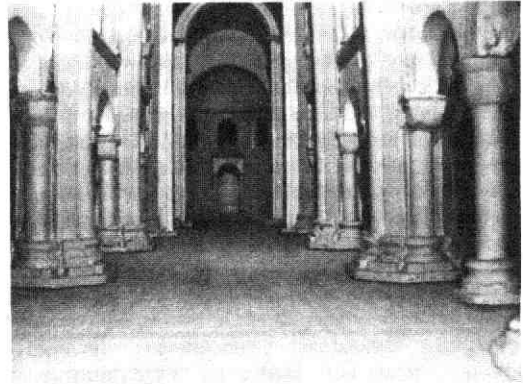
Noten:

1. Catalogus van het Museum van Oudheden, 1878, p. XII. Een mooi voorbeeld hiervan is de „Catalogus van het Stedelijk Museum te Leiden” van 1886.
2. Catalogus van het Museum van Oudheden, 1904, p. XVI.
3. Catalogus van het Museum van Oudheden, 1904, p. XXII.
4. Catalogus van het Museum van Oudheden. 1904, p. XX.

„UTRECHT EN ZIJN MIDDELEEUWSE KERKEN”

Voor wie het ontgaan mocht zijn, is een hartelijke aanbeveling op zijn plaats om vóór 17 augustus een bezoek te brengen aan de tentoonstelling „Utrecht en zijn middeleeuwse kerken” in Rijksmuseum „Het Catharijneconvent”.

Het doel van deze tentoonstelling is de aandacht te vestigen op een belangrijk Utrechts aspect: de schat aan middeleeuwse kerken, die als kuikens rondom de kloeke Dom zijn geschaard. Het is een algemene menselijke eigenschap het bijzondere van iets waardevols pas te zien en te waarderen als het niet dichtbij is. Daarom is het belangrijk dat deze tentoonstelling ons

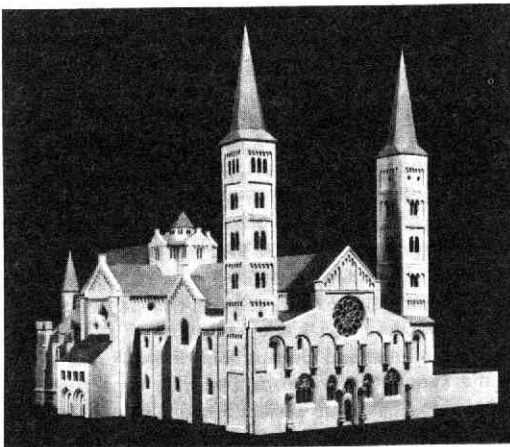
Gezicht in het schip van de Mariakerk vanuit het westen, met doorzicht op het romaanse hoofdkoor (endoscopfoto genomen in de maquette).

onze eigen schatten beter wil leren kennen en daarmee wil leren zien.

De expositie is tweeledig van opzet.

In het eerste deel wordt een beeld opgeroepen van negen grote middeleeuwse kerken en hun achtergrond, niet bedoeld als doorlopend historisch overzicht maar als indruk. In het tweede deel staat het actuele probleem van het functioneren van onze historische kerkgebouwen centraal. Daarbij spelen zowel kerkelijke als monumentale aspecten, alsook de belevingswaarde en -mogelijkheid een belangrijke rol.

Een belangrijke plaats in de tentoonstelling wordt ingenomen door een reeks boeiende maquettes van de

Maquette van de romaanse Mariakerk zoals deze er rond 1500, na de gotische verbouwing, vanuit het noordwesten uitzag.